

JE LI APOSTOLSKO NASLJEDNIŠTVO IKADA ZAPOČELO?

Počeci apostolskog nasljedništva u Novom zavjetu*

Gerald O'Collins, Rim

UDK: 262.11:225

Što Sveto pismo govori o strukturi utemeljenja Crkve koju su Isus i njegovi učenici ostavili iza sebe? Ako znamo što je Crkva bila izvorno, to nam očito može pomoći u razjašnjavanju onoga što bi ona trebala biti sada. Pretpostavljam da su se Isusovi sljedbenici, živeći svoju vjeru kao skupina, a ne kao izolirani pojedinci, pokoravali božanskoj volji. Zato su bili od Boga izabrani. Drugim riječima Crkva je nastala po božanskim inicijativama. Osnivanjem zajednice Crkve preko svojih učenika, Isus je doista izrazio svoju spasenjsku objavu za koju je poslan da je očituje.

Ovdje se suočavamo s pitanjem je li Crkva uistinu zamišljena da bude potpuno ravnopravna zajednica posve oblikovana uzajamnošću i obostranošću, oslobođena svake subordinacije službenim nositeljima vlasti i hijerarhijskoj organizaciji? Treba li se složiti s rekonstrukcijom jedne takve potpune jednakosti na počecima kršćanstva koju zastupa Elisabeth Schüssler Fiorenza.¹ U *Izgubljenom evanđelju. Knjiga Q i kršćanski počeci* Burton Mack uvjerava svoje čitatelje da "u početku nijedna od skupina nije bila zadužena da iznosi" Isusov nauk.² Je li prvotna Isusova vizija isključivala svaku formu institucionaliziranog mjerodavnog vodstva nametanjem vođa i onih koji vode, kako se zapravo događalo u prenošenju hijerarhijskog uređenja sljedećim pokoljenjima (s trostrukom službom biskupa, svećenika i đakona) koja su za se tvrdila da se nalaze u lancu apostolskog nasljedstva. Je li taj povijesni razvoj zaređenog predvoditelja iznevjerio Isusov san (koji su možda prihvaćali tijekom kratkog razdoblja samo neki ili svi njegovi prvi sljedbenici?) o zajednici muškaraca i žena učenika i suradnika koji su na različite načine izravno ili osobno bili ovlašteni od Duha Svetoga da služe dobru svijetu? Uključuje li taj hijerarhijski razvoj nužno i mušku dominaciju prema patrijarhalnom pravilu koje neminovno nosi sa sobom ugnjetavanje, napuštajući na taj način viziju i poglede Isusa i njegovih prvih

---

* Naslov originala: *Did Apostolic Continuity Ever Start? Origins of Apostolic Continuity in the New Testament*. Zahvaljujemo autoru što je poslao ovaj tekst da ga objavimo u *Crkvi u svijetu*.

¹ Vidi E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins*, New York, Crossroad 1983, str. 72-159.

² B. Mack, *The Lost Gospel. The Book of Q and Christian Origins*, San Francisco Harper, San Francisco 1993, str. 9.

učenika? Treba li, zatim, cijela Kršćanska crkva surađivati na obnavljanju toga najranijega normativnog razdoblja koje je cvalo bez nadziranja vlasti i bez ikakva službenog utemeljenja? Drugim riječima: što nam Sveto pismo govori o Božjim utemeljiteljskim planovima za Crkvu, o njezinoj strukturi i vodstvu? No, čujmo najprije neke izazovne glasove sadašnje i prošle.

Sallie McFague u *knjizi Models of God. Theology from an Ecological, Nuclear Age (Modeli shvaćanja Boga. Teologija za ekološko i nuklearno doba)* brani radikalnu, pa čak i potpunu jednakost - što ona naziva "nehijerarhijskom vizijom kršćanske vjere" ili čak "antihijerarhijskom"³ vizijom koja obuhvaća "ispunjenje za sve",⁴ uklanjajući takav "hijerarhijski dualizam" kao "duh-tijelo, subjekt-objekt, muško-žensko (i) duša-tijelo"⁵ i donoseći "cjelovitu, evolucijsku, ekološku viziju koja nadilazi drevni i deprimirani dualizam i hijerarhije".⁶ Njezina interpretacija svijeta "kao Božjeg tijela"⁷ čini se da sve zamagljuje vraćajući se klasičnom panteizmu. Ali što s onima koji, iako ne dijele McFagueino "holističko gledanje" i očito panteistički senzibilitet,⁸ ipak podržavaju njezinu "nehijerarhijsku viziju kršćanske vjere"? Je li stvarni totalni egalitarizam kršćanskog života i služenja, san vrijedan jednoga J. J. Rousseaua, bio izdan pojavom hijerarhijskog "dualizma" utemeljenog na ulozi vođe, tj. "dualizam" u kojemu vođa ima autoritet nad onima koje vodi? Je li takva "devijacija" napustila namjeravanu jednakost koju je utemeljitelj predvidio na početku? Ili, je li crkveno vodstvo, koje se razvijalo svojim kontinuitetom u zakonito zaređenim službenicima i koje je na neki način autorizirao sam Krist, ispravno vršilo službu nad onima koji su ga prihvaćali?

Neki ovdje govore o "mitu" kršćanskih početka, tj o izvornoj čistoći koja se kvarila tijekom povijesti.⁹ Kasnija ljudska slabost i dekadencija pokvarile su plemeniti pa čak i božanski početak koji je krasio kršćanski pokret. Ovaj "mit" nije izum XX. stoljeća; nalazimo ga čak i mnogo ranije. James Burtchaell u *knjizi From Synagogue to Church* slijedi trag Johna Wycliffa da označi tezu, izloženu u značajnim varijacijama, po kojoj je najranija kršćanska zajednica bila "strukturalno neorganizirana, spontana s obzirom na službe" i "lišena autoriteta koji bi se vezao uz osobe, uloge ili

---

³ S. McFague, *Models of God. Theology for an Ecological, Nuclear Age* Philadelphia/London: Fortress Press/SCM, 1987., str. 48.

⁴ Isto, XII.

⁵ Isto, 4.

⁶ Isto, 27.

⁷ Isto, XIII.

⁸ Isto, 51.

⁹ R. L. Wilken, *The Myth of Christian Beginnings*, London: SCM Press, 1971.

službe”.¹⁰ U određenom vremenu (pod utjecajem Pavla ili barem nazočno kod ranog Pavla, kasnijeg Pavla, Luke, Pastoralnih poslanica, Ivanove literature, Klementa Rimskog, Ignacija Antiohijskog ili Ireneja) kleričko preuzimanje voditeljskih službi koje je vodilo prema monarhijskom episkopatu počelo je zamjenjivati i gušiti egalitarnu, duhom vođenu Crkvu. U svoj povijesni pregled Burtchaell uključuje mnoge značajne osobe, ali izostavlja neke važne radove kao *Leviathan* Thomasa Hobbsa (1588.-1679.). U Hobbesovoj verziji crkvene povijesti kao pripovijesti o dekadenciji jednostavne karizmatske skupine najranijih kršćana ustupaju prostor hijerarhijskim strukturama. “Savjesti” prvih kršćana “bile su slobodne i njihove riječi i djela nisu se podvrgavali nikome doli civilnoj vlasti”. “Iz poštovanja, a ne iz obveze” obraćenici “su slušali” apostole koji su se odlikovali “mudročću, poniznošču, iskrenošču i drugim krepostima”. Kada je broj vjernika porastao, “prezbiteri” (koji su kasnije “prisvojili za sebe” ime i ulogu “biskupa”), a konačno i sam biskup Rima koji je poštivao njihov autoritet, poduprli su osjećaj poslušnosti prema njima i tako zauzvali “kršćansku slobodu”. Hobbes zagovara rušenje ovoga “starinskog autoriteta” i povratak “nezavisnosti” najranijih kršćana: “Ne smije postojati nikakva druga vlast nad ljudskim savjestima osim vlasti same Riječi, djelovanjem vjere u svakom pojedincu” (*Leviathan* 4,47).

Kad Robert Wilken piše o “mitu” kršćanskih početaka, pažljivim proučavanjem pisaca počevši od Wycliffa, preko Hobbesa pa sve do naših dana, predlaže uporabu tog pojma u množini, tj. piše o “mitovima”. Neki poznati znastvenici kao F. C. Baur (1792.-1860.) razradili su konfliktualni model kad interpretiraju kršćanske početke. U Hegelovoj dijalektici različiti pogledi na vjeru doveli su do sukoba koji je iz poganske teze i židovske antiteze proizveo sintezu Katoličke crkve. Baur je za ilustraciju dijalektičkog karaktera povijesti uzeo katoličko razrješenje sukoba na početku kršćanstva, dok je isto tako prihvatio neke elemente teorije o “povijesti dekadencije” (*Verfallsgeschichte*), dodajući kako je autentično Pavlovo evanđelje već bilo djelomično iskvareno kada su nastajale neautentične Pavlove poslanice.¹¹ Oba modela, ovaj “prvotne čistoće” i onaj “konflikta”, trebaju se suočiti s pitanjem: da

---

¹⁰ J. T. Burtchaell, *From Synagogue to Church. Public Service and Offices in the Earliest Christian Communities*, Cambridge University Press, Cambridge 1922, str.179.

¹¹ Knjigom *Orthodoxy and Heresy in Early Christianity*, Fortress, Philadelphia 1971, original 1934, Walter Baur je izazvao konflikt svojom tezom da kršćanska “pravovjernost” bijaše puko stajalište koje je prevladalo nad drugim, jednako vrijednim apostolskim tradicijama. Vidi W. Henn, *One faith. Biblical and Patristic Contributions toward Understanding Unity in Faith*, New York/Mahwah, NJ. Paulist Press 1995, str. 64, 267-268, 273-275.

li nam početak nečega, sam po sebi i posve odvojen od svojega "kasnijeg razvoja", govori što nešto "stvarno" jest? Ovdje rad Roberta Wilkena dolazi na svoje njegovim ustrajavanjem na *povijesnoj* prirodi kršćanstva i značajci *promjene* koja neizbježno pripada svakom povijesnom fenomenu. Umjesto da slijedi taj stav, naš pak rad smjera prema pomnom ispitivanju ponajprije u svjetlu Novoga zavjeta, početaka i razvoja autoritativnog vodstva. Opravdava li Sveto pismo zaključak da kršćanski život i ministerijalna služba trebaju biti utemeljeni na potpunoj jednakosti, takoreći u obliku pravilnog kruga, u kojemu svatko drži ruku drugoga, i lišeni svake povezanosti s piramidalnom strukturom? Ili, jamči li Sveto pismo za ono što je vjerovanje većine ili barem velike većine kršćana: naime, da li osnovno kršćansko nasljedovanje svih ima potrebe za posebnim službama koje uključuju hijerarhijsko vodstvo nekih, a koje se prenosi na sljedeća pokoljenja? Dopustite da iznesem deset promišljanja koja nam se ovdje čine mjerodavnima.

Potreba da se odgovor pronade na razini čitavog Svetog pisma (a ne samo na razini opcije koju čovjek otkrije u pojedinom dijelu Novoga zavjeta) ima svoje posebno značenje kada je riječ o mjerodavnom vodstvu u ranoj crkvi.¹² Evandjelja predstavljaju Isusa kao idelan model za svaku službu i vodstvo; bilo koje kasnije ministerijalne uloge, i zacijelo bilo koja takva uloga koja se obnaša u ime njegova autoriteta, trebala bi biti utemeljena na Isusu i oblikovana sukladno primjeru samoga Isusa. Pravi kristocentrični pristup vodstvu zahtijeva sljedeće: crkveno služenje treba uvijek predstavljati Krista. Ipak, u ovom slučaju, kao i inače, nije dovoljno čuti samo evandjelja i ono što ona izvještavaju o preduskrsoj situaciji. Idealiziranje ili odveć osebujno rekonstruiranje Isusove službe može voditi do nedobrohotne sumnjičavosti prema drugim knjigama Novoga zavjeta i time do odbijanja da ih se istinski poslušaju, do nepoštivanja njihova nadahnuta svjedočenja glede Isusa i njegove nastajuće Crkve, te do previđanja dalekosežnijega vodstva Duha Svetoga. Ova vrsta negativnog pristupa cijelom kanonu Novoga zavjeta i povijesti, posebno kad je u pitanju crkveno služenje, iskazuje se već mnogo godina. Ranije u ovom stoljeću neki su pisci primjerice otkrili u takvim knjigama, kao u Lukinim Djelima i Pastoralnim poslanicama pogoršanje u "ranom katolicizmu". Ovim negativnim terminom opisuju ono što tvrde da se je dogodilo u prvom stoljeću kršćanstva: udaljavanje od čistog Isusova i Pavlova evandjelja, koje se dogodilo s pojavom strukturirane Crkve što pruža spasenje pomoću ministerijalnog ređenja institucionaliziranog apostolskog nasljedstva, tradicionalne doktrine i ponovno uspostavljenog zakona. Ova teza o "ranom katolicizmu" ima barem zaslugu da prihvaća sv. Pavla kao pouzdanog svjedoka

---

¹² Vidi W. Henn, *One Faith*, str. 73-79.

autentičnoga kršćanstva i da ne tvrdi kako je već s apostolom započela dekadencija. Ipak, kao i druge takve rekonstrukcije kršćanskih početaka, odriče privrženost jednome dijelu ili čak većem dijelu knjiga Novoga zavjeta.

Do čega dolazimo ako se uzme cijeli kanon Novoga zavjeta kao autentično svjedočanstvo (premda na različite načine, već prema zaređenoj službi, voditeljskoj službi i poslanju, što se sve pojavilo utemeljeno na Kristovu autoritetu i vođeno Duhom Svetim)? Evandjelja izvještavaju kako je Isus iz veće skupine svojih sljedbenika izabrao jezgru od 12 učenika da naviještaju Radosnu vijest Kraljevstva i izgona zloduhe (Mk 3,13-19). Poslije ih je razaslao da obavljaju službu propovijedanja i ozdravljanja s uputama glede načina djelovanja (*modus operandi*), što očito baca svjetlo ne toliko na razdoblje prije razapinjanja na križ koliko na situaciju poslijeuskrsnih putujućih poslanika (Mk 6,7-13,30). Na kraju, Isus je slavio Pashu "s dvanaesticom" i Juda Iskariotski je nazvan "jednim od dvanaestorice" (Mk 14,10-43 par.) - što se čini nepojmljivim osim ako je zemaljski Isus već oživotvorio ovu skupinu. Matej, koji oslovljava ovu jezgru na dva načina, kao "dvanaest učenika", odnosno kao "dvanaest apostola", ponavlja (i modificira) neke od naputaka koje nalazi kod Marka i dodaje druge (Mt 10,1;11,1). U trenutku kada ih je Isus "poslao", dvanaestorica će biti dionicima autoriteta koji je on primio od Boga (Mt 10,40). U Matejevu evanđelju nema izvještaja da dvanaestorica idu propovijedati poruku o kraljevstvu. Svoje jedino i definitivno poslanje oni započinju s uskrsnućem, kad su opunomoćeni (kao "jedanaestorica", nakon Judina odmetništva i samoubojstva) da učine učenicima sve narode, krštavajući u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i poučavajući sve što im je Isus naložio (Mt 28,16-20).

Većina onoga što ovdje čitamo potječe od evanđelista Mateja, ali u odnosu na moje namjere jedna je činjenica važna: govor u toj završnoj sceni o "jedanaesticima", a slično je i kod Lk 24,9-37, ne bi se mogao shvatiti osim ako je ova vodeća skupina već bila formirana za vrijeme Isusova djelovanja. Luka piše da je sam Isus dvanaesticu nazvao "apostolima" (Lk 6,12-16), ponavlja praktično sve upute iz Marka (Lk 9,1-5), govori o kušnji poslanja dvanaestorice (Lk 9,6), nadodaje slično poslanje koje je poduzela veća skupina sastavljena od sedamdeset dvojice učenika (Lk 10,1-12) i umeće Isusovu reakciju na radosno izvješće o kasnijem uspjehu te skupine (Lk 10,17-20). Luka završava svoje evanđelje s uskrsnim Isusom, opunomoćujući "jedanaesticu i one s njima" za poslanje po cijelom svijetu (Lk 24,33.47-49), za što će biti osnaženi darom Duha Svetoga. To obećanje ponovio je uskrsli Isus "apostolima" na početku Djela apostolskih (Dj 1,1-5). Lukino potanko govorenje o potrebi da se ispuni Judino mjesto sugerira da

je postojala skupina dvanestorice sa zadaćom koju je trebalo ispuniti. Za Luku su dvanestorica (apostoli) *mjerodavni* svjedoci prvotnoga kršćanskog vjerovanja. Poput Mateja (Mt 19,28) i Luka izvlači iz Q ili rečenog izvora obećanje o budućoj ulozi dvanestorice kao predstavnika i sudaca "dvanaest plemena Izraelovih" (Lk 22,30). Samo "dvanaestorica" u svojoj ulozi kao predstavnici i suci sjest će na "prijestolja," dok su svi pozvani na "gozbu" u novom svijetu (Mt 22,1-14; Lk 14,15-24; Mt 8,11; Lk 13,29). Neki "hijerarhijski dualizam" pojavljuje se u Isusovim metaforama u kojima govori o "gozbi" za sve i o "prijestoljima za neke", premda bi se moglo opravdano primijetiti da on tu govori o dvanaest eshatoloških sudaca koji neće "suditi" za svojega zemaljskog života niti će predati drugima nešto od svoje službe. Njihovo sjedenje na prijestoljima dogodit će se u trenutku eshatološkog okupljanja svih ljudi oko dolazećeg Sina Čovječjega.

Pažljivo čitanje evanđelja pokazuje zatim mnogostruku posvjedočenost činjenice da je Isus u određenom trenutku svojega poslanja izabrao dvanaest predvodnika između širih slojeva sljedbenika, te da im je podijelio neku vrstu službe predvođenja. Marko svjedoči prvotni poziv (3,13-19) i kasnije poslanje dvanestorice (6,7-13). Q odražava postojanje ove jezgre (Mt 19,28; Lk 22,30). Zatim, oni su "u stanju" da djeluju kao središnja skupina kojoj su dana utemeljiteljska ukazanja uskrsloga Krista. Ova je činjenica najprije posvjedočena u kerigmatskoj formuli kod Pavla (1 Kor 15,5), a poslije je prepričana na razne načine u poglavljima o uskrsnuću u evanđeljima. Dvanaestorica su dobila vlast od Krista da predvode i uče u njegovo ime, autoritet za koji su, kao što nam to Luka i (na svoj način) Ivan ukazuju, označeni Duhom Svetim. Njihovo apostolsko poslanje sudjeluje u poslanju Sina i dolazi od Sina i Duha Svetoga - kako nas podsjeća Mary Tanner. Oni koji žele "čuti" cjelovit govor Novoga zavjeta o problemu vodstva u Crkvi, trebaju također pripaziti na ono što Djela apostolska i Pavlove poslanice o tome govore. U svojoj Prvoj poslanici Pavao razlikuje one koji "predsjedaju" od onih koji "se pokoravaju" (1 Sol 5,12-13). Malo poslije on ukazuje kako je unutar cijeloga "tijela Kristova" Bog označio razne osobe za apostole, proroke, učitelje, čudotvorce, iscjelitelje, pomoćnike, upravitelje i one koji govore raznim jezicima (1 Kor 12,27-30; usp. Rim 12,4-8). Jezik apostola o službama u Prvoj Korinćanima učvrstio je neke u uvjerenju da je postojala jedna isključivo karizmatska Crkva, zajednica ispunjena duhom bez trajnih institucija, zaređenih služba, karizmatska "duhokracija", osposobljena Duhom Svetim za služenje i poslanje u suprotnosti s hijerarhijskom "kristokracijom" vođenom od strane institucionalnih službenika. Ali nastoji li Pavao u 1 Kor 12 i još općenitije u 1 Kor 12,14 formulirati trajne propise crkvenog ure-

denja dajući prednost karizmama pred institucijama i službenicima, (odnosno suprotstavljajući ono što je pneumatološko i karizmatičko onome što je kristološko i institucionalno?). Nastoje li oni radije dati neke praktične savjete korintskoj zajednici i pomoći joj da riješi posebne izazove koji su se pred njom pojavili?¹³ Dramatičan susret učinio je samoga Pavla apostolom koji navješćuje uskrsnuće razapetog Isusa (1 Kor 9,1-2; 15,8-11; Gal 1,11-12.15-17). Osam službi u 1 Kor 12,28 postalo je pet u Drugom deuteropavlovskom popisu: "Njegovi [Kristovi] darovi bijahu da neki trebaju biti apostoli, neki proroci, neki evanđelisti, neki pastiri i učitelji" (Ef 4,11). Osnivanje mnogih mjesnih crkava od strane apostola i drugih donijelo je promjene u vodstvu kad su pastiri (nazvani "nadglednicima", "starješinama" i "đakonima") preuzeli dužnost misionarski organiziranih apostola i osnivačja, među kojima bijahu i stupovi iz Gal 2,9. Poredak izvora Novoga zavjeta odražava to kretanje koje ide od misionara prema institucionalno utvrđenim pastoralnim vođama (Dj 20,17.28; Fil 1,1; 1 Pt 5,1-14; Pastoralne poslanice Timoteju i Titu), premda mnoge pojedinosti oko načina određivanja ovih posljednjih, njihove funkcije i njihova odnosa prema putujućim misionarima ostaju nejasne.

Kad bilježimo razvijeniju organizaciju poslanika, Pastoralne poslanice govore o "nadglednicima" ili "biskupima" i njihovim kvalitetama (1 Tim 3,1-7; Tit 1,7-9), o "starijima" ili o "prezbiterima" koje je postavio Tit "u svakom gradu" Krete (1 Tim 3,11). Postoje neke indikacije o nasljedovanju u autoritetu poučavanja (2 Tim 2,2). Mnogo je rečeno o poučavanju, propovijedanju, obrani zdravog nauka od zabluda, o upravljanju i o obiteljskom ponašanju koje se očekivalo od predvodnika. Ali bez obzira na neke privremene propise koji su se odnosili na službu Božju (1 Tim 2,1-8) i nekoliko pozivanja na "polaganje ruku" (1 Tim 5,22; 4,14; 2 Tim 1,6), ništa više nije rečeno o liturgijskom životu zajednice ni primjerice o ulogama koje su imali ti službenici (ili drugi) u kršćavanju, podjeljivanju Duha Svetoga i slavljenju euharistije.

Ako pogledamo čitav kanon Novoga zavjeta glede organizacije i predvodnika koji imaju autoritet, dolazimo do ovog minimalnog zaključka: Kako u apostolskoj situaciji (koju odražavaju primjerice autentične Pavlove poslanice), tako i u postapostolskoj situaciji (koju odražavaju Djela apostolska i Pastoralne poslanice) postojao je kriterij hijerarhijske organizacije u zajednicama koji je obuhvaćao predvodnike (s njihovim darovima i institucionaliziranim službama) kao i one koji su bili vođeni (s njihovim osobnim karizmama), te nije bilo govora o potpunom egalitarizmu. Danas neki kršćani slušaju, traže i čitaju Sveto pismo s radikalnom

¹³ Vidi E. Nardoni, *Charisma in the Early Church since Rudolph Sohm. An Ecumenical Challenge*, u: *Theological Studies* 53 (1992), str. 646-662.

sumnjom; prikazuju nevažnom ulogu Duha Svetoga u vođenju osnivačkog razdoblja kršćanstva, nijećući autoritet nadahnutoga Svetog pisma u odnosu na mnoge knjige Novoga zavjeta, te nastoje preurediti Crkvu prema mini-kanonu koji samo oni prihvaćaju. Ovdje bi se možda mogla navesti oštra antignostička primjedba sv. Ireneja: "Kad Sveto pismo odbija heretike, oni tada kritiziraju samo Sveto pismo kao da je u njemu nešto pogrešno."¹⁴ Irenej je ohrabrivao prianjanje uz normativan glas Svetog pisma uvijek kad se trebalo suočiti s pitanjem crkvenih struktura i drugih kritičkih problema. O njemu će uskoro ponovno biti riječi.

2. Kada se biblijski osvrćemo na narav Crkve kao zajednice, tada to možemo činiti u tri konteksta: u kontekstu bogoštovlja, kršćanske prakse te naučavanja (koji smještaju naša dosadašnja razmišljanja). Ta tri konteksta ovdje me ohrabruju da bar postavim neka pitanja. Prvo, da li čitanje cijele Biblije koje podržava hijerarhijsku strukturu uistinu odgovara Svetom pismu na način koji unaprjeđuje liturgijsku hvalu Boga i pomaže ono zajedništvo u bogoštovlju koje je preporučio Ola Tjørhom? Kako bi se ili da li bi se uopće "ostvarila" egalitaristička interpretacija Novoga zavjeta u liturgiji? Bi li to imalo rezultirati oblikom zajedničke molitve koji prakticiraju zajednice Prijatelja ili Kvekeri, što odbacuju sve hijerarhijske autoritete? Drugo, kakav utjecaj ima hijerarhijsko čitanje Svetoga pisma na praksu kršćanskih sljedbenika: na njihovo zajedništvo u životu, na življenje bratstva i poslanje u svijetu? Hoće li potpuno egalitarno shvaćanje Novoga zavjeta stvoriti daleko više svijetlih primjera ljudi i žena koji posvećuju svoje živote ublažavanju ljudskog trpljenja i nevolje? Treće, kakvu prosudbu nehijerarhijskih ili antihijerarhijskih verzija zahtijeva intelektualni integritet kršćanskih početaka? Dopustite da to pitanje polemički zaoštrim. Koliko su različita današnja tumačenja Novoga zavjeta od tumačenja onih vrlo radikalnih reformatora XVI. stoljeća koji su odbacili kršćansku institucionalizaciju kao znak pokvarenosti, odbili hijerarhijsko vodstvo Crkve i zemaljski autoritet države te s utopističkim pouzdanjem očekivali Duha Svetoga da izravno posreduje spasenje pojedincima? No, podupire li Novi zavjet zajednicu jednakih u kojoj bi izravni karizmatički darovi ili karizmatičko vodstvo isključivali hijerarhijsku službu prenosivu na nadolazeća pokoljenja?

3. Hijerarhijska struktura u smislu biskupskog nasljedništva utemeljenog na biskupima koji uživaju apostolski autoritet pronalazi potporu u drugom izvoru: u pojmu "pravila vjere" kako ga je razvio njegov pobornik iz II. stoljeća Irenej Lionski. Njegovo bra-

---

¹⁴ Irenej, *Adversus Haereses*, 3.1.

njenje pravila vjere bijaše isprepletano s njegovim priznanjem a) kanonskog Svetog pisma (posebno četiriju evanđelja) i b) hijerarhijskog služenja (posebno biskupske službe koja je sadržavala apostolsko naslijeđe). Ireneja se može smatrati prvim pobornikom onoga što je Mary Tanner nazvala načelom "ruke na glave" i "stražnjice na sjedala". Služba apostola pretvorila se na taj način u nasljedstvo zaređene biskupske službe. Dosljednost pretpostavlja da bi oni koji ga slijede u točki a) trebali Ireneja slijediti i u točki b). Oni naime koji na razne načine prihvaćaju gnostičke i druge apokrifne tekstove (i zato odbijaju stajalište a), teško će prihvatiti stajalište pod točkom b). Sam Irenej je priznavao hijerarhijsko nasljedstvo u pravovjernom naučavanju o međusobnom nasljeđivanju biskupa i o navještanju jedne apostolske vjere i tradicije. Daleko od svake tajne tradicije pravilo vjere je pripadalo vidno i javno iznad svega velikim biskupijama čiji se niz biskupskog nasljedstva mogao slijediti unatrag sve do apostola - nešto što je Irenej primijenio na Rimsku stolicu.¹⁵ Suprotstavio se je tajnom, antihijerarhijskom i antiapostolskom stavu gnostika, uključujući njihove nove objave i "pisma".

Ovi se naime suprotstavljaju tradiciji, tvrdeći da su mudriji ne samo od prezbitera (=biskupa) nego čak i od apostola i da su otkrili nepatvorenu istinu. Apostoli su, kažu, pomiješali sa Spasiteljevim riječima stvari koje su se odnosile na Zakon; osim toga, sam Gospodin je izgovorio riječi od kojih neke dolaze od Demijurga, neke od Posredničke snage, neke od Najvećega, dok oni sami poznaju skriveni misterij nedvojbeno, bez iskvarenosti ili dodataka.¹⁶

Oni koji ne simpatiziraju Ireneja i veliku tradiciju vjere neće ni pitati što su pozitivno postojeće hijerarhijske strukture donijele kršćanskoj vjeri, pobožnosti i življenju ili u kojoj je mjeri taj razvoj mogao imati svoje prve navještaje u biblijskom zapisu. Oni zadržavaju svoje stajališe glede onoga što bi Crkva trebala biti sada, temeljeći ga općenito ili čak isključivo na vlastitim spoznajama (ili iluzijama) o tome što je Crkva bila na početku. U isto vrijeme oni koji prihvaćaju Irenejevo pravilo vjere trebaju priznati da klasična vjerovanja kršćanstva, koja su pružila esencijalne referencijalne okvire za tumačenje Svetog pisma ne potkrepljuju izričito permanentnu hijerarhijsku organizaciju. U najboljem slučaju, takvo je hijerarhijsko naslijeđe implicitno preneseno ispovijedanjem Crkve da je ona "jedna, sveta, katolička i apostolska".

4. Daljnja obveza koju ovo pitanje iziskuje treba biti ispitivanje suvremenoga konsenzusa kakav možemo naći među dvjema skupinama znanstvenika. Prvo, do kakvih zaključaka su došli na

---

¹⁵ Irenej, *Adversus Haereses*, 3.2.

¹⁶ *Isto*.

široko uvaženi egzegeti o ekleziologiji Novoga zavjeta te posebice o naravi vodstva nastajuće Crkve? Ovdje se ne može očekivati opća suglasnost. No to nas ne može ispričati da ozbiljno ispitamo ono što su uglavnom biblijski znanstvenici zaključili o naravi i vodstvu crkava Novoga zavjeta.¹⁷ Druga skupina znanstvenika koja se čini posebno relevantnom jesu oni koji se bave bilateralnim razgovorima i drugim razgovorima o crkvenom ustroju u svjetlu Novoga zavjeta. Muževi i žene službeno određeni da sudjeluju u takvim dijalozima i pronalaze zajednička stajališta ne čitaju ili se čini da ne čitaju povijest Novoga zavjeta u svjetlu kao da je definitivni crkveni ustroj pripadao zlatnom dobu Isusovu i njegovim prvim apostolima, a da svaki sljedeći razvoj i promjena mogu ići samo nagore. Čini se da se većina sudionika u takvim dijalozima ne slaže s mišljenjem da prvotni "oblik" kršćanske zajednice (tijekom preduskrsne i/ili neposredno pouskrsne epohe), ili barem "oblik" te zajednice kako ga oni rekonstruiraju i zamišljaju, treba imati prednost te da današnji crkveni ustroj valja radikalno preoblikovati prema njihovoj idealnoj rekonstrukciji s obzirom na prvotne ideale i stanje stvari. Prema mom iskustvu, oni općenito prihvaćaju da je isti Duh Sveti, koji je na poseban način nadahnuo razmjerno malo vjernika da napišu Sveto pismo, također pružio određeno vodstvo mnogim postapostolskim kršćanima i njihovim predvodnicima u Crkvi, ili se barem može vidjeti da je tako činio u njezinom plodnom razvitku.

Obično članovi ekumenskih dijaloga čine korisnu savjetodavnu skupinu za sve one koji žele interpretirati i primijeniti Sveto pismo na polju crkvenog ustroja i predvoditeljske službe. Neki dokazuju da Novi zavjet kao takav ne odbacuje neke oblike takve službe (na primjer upravljanje preko starješina) niti proglašava normativnima za sva vremena i za svako mjesto neke druge oblike crkvenog vodstva: tu se posebno misli na trostruku ministerijalnu službu "biskup/nadglednik", "starješina/prezbiter" i "đakon", čije se prve naznake nalaze u Pastoralnim poslanicama. Čini se pak da postoji osnovni konsenzus oko toga da Novi zavjet svjedoči u prilog postojanju predvodničke službe, a ne u prilog totalnom egalitarizmu u kojem se pojedinci pozivaju izravno na Duha Svetoga da bi opravdali njihovu službu i poslanje.

5. Kod prosuđivanja biblijske utemeljenosti crkvene predvodničke službe koja se prenosi apostolskim naslijeđem, značenje koje se može nazvati svetopisamskim metatemama i metanaracijama, potiče da se primjerice obrati pozornost vršenju vlasti i autoriteta ne samo na razini Isusova služenja već također i prije toga, a i

---

¹⁷ Vidi na primjer, R. Brown, C. Osiek i P. Perkins, *Early Church*, u: *The New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall, 1990, str. 1338.

kasnije, u poslije uskrsnom vremenu. Koje nam to metauzorke nude službe svećenika, proroka i kralja koji se pojavljuju u Svetom pismu, a koje je potom prihvatila kršćanska tradicija? Veoma česta biblijska tema svećeničkog, proročkog i kraljevskog autoriteta ima sigurno određenu važnost kad je riječ o predvodništvu u kršćanskoj zajednici. Matejevo evanđelje na osobit način rabi metanaraciju o Mojsiju i cijelu pripovijest o Izlasku da osvijetli Isusovu službu. Proizlazi li ijedan primjer za predvodničku službu iz Matejevih aluzija na Mojsija? Pavao, barem donekle, povezuje svoju apostolsku misiju s proročkim pozivom Jeremije (Gal 1,5; Jr 1,5). Specifičan kršćanski postupak išao je za tim da razvije metatemu uspoređujući često dvanaest glavnih proroka sa dvanest apostola. Što mogu takve metapripovijesti koje povezuju pripovijesti o Mojsiju, Jeremiji, Isusu i Pavlu pokazati u pogledu vršenja hijerarhijske službe u nastajućoj Crkvi?

6. Baveći se takvim pitanjima kao što su pitanja službe u Crkvi, treba uvijek imati na umu još jednu daljnju činjenicu: promjenu od Isusove situacije prema pouskrsnoj Pavlovoj situaciji. Hijerarhijska služba nastavila se opravdavati pozivanjem na djela koja je Isus učinio u trenutku osnivanja kršćanske zajednice premda se tu službu nije vršilo ili ju se nije vršilo na posve isti način. Za vrijeme Isusova vidljivog zemaljskog poslanja dvanaestorici je bila dana vlast kraljevstva (Lk 22,29); Isus je govorio o "gozbi" za sve i "prijestoljima" za neke, distinkcija koja je bila prilično analogna s Pavlovim govorom o jednom tijelu Kristovom i raznim darovima, uključujući vodstvo Crkve (vidi t.1). Pokusno poslanje dvanaestorice utrlo je put definitivnom poslanju, kada s autoritetom uskrslog Isusa i snagom Duha svetoga (Mt 28,16-20 i par.) apostoli i njihovi drugovi počinju evangelizirati svijet i stvarati po svem svijetu bratstvo vjernika. Pavao je bio ovlašten od strane uskrsloga Isusa da bude predvodnik na putu u toj misiji poganima (Gal 1,1-17). Njegovo navješćivanje kao i ono drugih apostola zasnivalo se je na uskrsnuću i raspetoga Isusa (1 Kor 15,1-11). Nakon preduskrsnog pokusnog poslanja slijedilo je definitivno poslanje, koje je autoritativno navješćivalo uskrsni misterij i novi život na kojemu se sudjeluje već sada kroz znakove krštenja (Rim 6,3-4) i Gospodinove večere (1 Kor 11,23-26) i koji sjedinjuju kršćane s Isusovom pobjedom nad smrću. Uzimanje u obzir promjene od Isusa k Pavlu dopušta nam da vidimo kako kršćansko nasljedovanje namijenjeno svima i hijerarhijska služba samo nekih bijahu zadržani u raznolikosti situacija, za što su Veliki petak i Uskrsna nedjelja tvorili razdjelnicu.

7. Pribijanje na križ i uskrsnuće ostvarili su i otkrili cijelom svijetu kraljevstvo koje je Isus propovijedao, premda preostaje da se

to kraljevstvo još dovrši. Eshatološka provizornost obilato potvrđena u Novom zavjetu utječe ili bi trebala utjecati na cjelokupnost života u Crkvi: na službu Božju, vjerovanje, standarde ponašanja, načine organiziranja (uključujući hijerarhijsko vodstvo i apostolsko nasljedstvo zaređenih službenika). Daljnje razmatranje primjene novozavjetnog svjedočenja poziva nas da priznamo privremenu narav svih ljudskih autoriteta, uključujući i auktoritet hijerarhijskih predvodnika u Crkvi utemeljen na apostolskom nasljedništvu. Oni pripadaju jednoj zajednici i vode tu zajednicu koja je veliki javni znak Božjeg kraljevstva koje će konačno i potpuno doći po Kristu. Ovu eshatološku perspektivu kad je riječ o Crkvi i njezinu vodstvu nikad ne smijemo izgubiti iz vida. Ono posljednje što čitamo u Svetom pismu o dvanaestorici stavlja ih u eshatološki kontekst nebeskoga Jeruzalema koji će doći (Otk 21,14). Zadržavanjem samo na retrospektivnom pogledu riskira svodenje apostoliciteta na puko biskupsko nasljedstvo a taj rizik je zapravo osnažen i načinom na koji Jeremija te poslije Euzebijije Cezarejski ostavljaju popise onih koji su predvodili velike biskupije. Trebamo "anamnezu" posljednjih dana, očekivanje onoga što će doći i što se izdiže iznad pukog sjećanja na ono što je bilo (Metropolitan John Zizioulas).

8. Od II. stoljeća i djela sv. Justina Mučenika Biblija se neprestano dovodi u dijalog s filozofijom. Ali koliko bi taj dijalog trebao pridonijeti diskusiji s onima koji ne odustaju od totalnog "egalitarizma" i isključuju sve oblike "subordinacije"? Dokazivati da "subordinacija nije nikada i nigdje prihvatljiva" znači donijeti jedan konačan filozofski stav o načinu međusobnih odnosa koji bi trebao uvijek biti takav. Ovdje se traži određeno razjašnjenje o shvaćanjima i o stvarnosti autoriteta i subordinacije¹⁸ uz pomoć nekih filozofskih razmišljanja glede crkvenog ustroja. Može li realistična filozofija - a to je pitanje s kojim se u ovom članku suočavamo - zamisliti Crkvu ne samo kao zajednicu učenika nego kao zajednicu *jednakih* učenika, što isključuje svaku subordinaciju prema nositeljima autoriteta u Crkvi? Rad u bolnicama, kazalištima, rad na upravljanju zrakoplovima, u vatrogasnim stanicama, vojnim službama i drugim područjima ljudske aktivnosti završio bi u opasnom kaosu kad ne bi nitko službeno bio za to odgovoran.

---

¹⁸ Vidi S. I. Benn, *Authority*, u: P. Edwards (izd.), *Encyclopedia of Philosophy*, vol. I, Collier Macmillan, London 1967, str. 215-218; L. Krieger, *Authority*, u: P. P. Wiener (izd.), *Dictionary of the History of Ideas*, vol I, Charles Scribner's Sons, New York 1973, str. 141-162; J. Miethke et al., *Autorität*, u: G. Krause i G. Müller (izd.), *Theologische realenzyklopädie*, vol 5, W. de Gruyter, Berlin/New York 1980, str. 17-51; W. Veit i drugi, *Autorität*, u: J. Ritter (izd.) *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, vol I, Schwabe, Basel/Stuttgart 1971, stupac 724-733.

Posao kirurga, poduzetnika, direktora, kapetana, šefova i generala očito uključuje podložnost vođenih prema svojim vodama. Na mnogim poljima života trebamo nekoga na vlasti koji izdaje zapovijedi (često zahtijevajući od njega da bude jasan nakon iskrenog i ohrabrujućeg dijaloga) i preuzima konačnu odgovornost. Ili, je li samo religiozni autoritet (što "hijerarhija" u pravom smislu znači) taj koji treba isključiti zbog toga što su podložnost isključili Isus i Duh Sveti? Razmišljanje pod točkom 1. ipak nam govori nešto drugo. Nadalje, prihvatiti poglavare i podređene (a ne valja ih pobrkati s gospodarima i robovima) u "svjetskim" stvarima, a isključiti ih u "sakralnoj" sferi religioznog, zahtijevalo bi postojanje izvanrednog procjepa između reda "naravi" i reda "milosti". Isus je zapamćen po tzv. izazovu upućenom prirodnim obiteljskim vezama (Mk 3,31-35 par.) i takvim prirodnim dužnostima kao pokapanja mrtve rodbine (Lk 9,59-60 par.). Pa kad je riječ o pitanju autoriteta, u zajednici, je li ga Isus u potpunosti odgacio i zauzeo neobičan stav koji ide također protiv "naravnog" načina organiziranja ljudi? Umjesto da odbije svako vodstvo u svojoj zajednici Isus radije ohrabruje nove načine vršenja autoriteta - najviši postaje najmanji i sluga svijetu (Mk 10,41-45 par.). Razmišljajući o poukrsnoj situaciji, čini nam se u svakom slučaju neobičnim misliti da bi bilo moguće Crkvu rasprostranjenu u cijelom svijetu koordinirati odnosno održavati u njezinom zajedništvu ako bi svaka hijerarhija i subordinacija bila eliminirana. Točka koja je jasna političkim filozofima i sociolozima - da je institucionalizacija potrebna za preživljavanje - katkad se čini da izmiče pažnji teologa i egzegeta. Ovdje sociolozi mogu ići dalje dokazujući da religiozni autoriteti i institucije općenito radije promiču nego osuđuju duhovni život pojedinaca i skupina.¹⁹

9. Konačno, razmišljanja koja se tiču kulture dolaze u obzir kad se postavlja pitanje o kojemu govori ova rasprava. Inkulturacija crkvenog autoriteta i način njegova vršenja u poslušnosti Kristu zahtijeva mnogo prosuđivanja, a možda i bolnu samokritiku. Ovdje također želim ostati oprezan prema pokušaju apsolutiziranja i jednostranog privilegiranja nekih kulturnih vrijednosti. Egalitistička antihijerarhijska socijalna politika pojavljuje se s vremena na vrijeme namećući neka preuzeta stajališta o crkvenom ustroju. Mađutim, načela kulture ne trebaju zauzeti mjesto odgovorne vjernosti Isusu Kristu i onoga što nadahnuto Sveto pismo svjedoči o njegovim nakanama u pogledu učenika i njihove zajednice. Ne bi trebalo zanemariti rizik iznalaženja nekog novog početka kršćan-

---

¹⁹ Vidi J. F. McCann, *Church and Organization. A Sociological and Theological Enquiry*, University of Scranton Press, Associated University Presses, Scranton/London/Toronto 1993.

stva sukladno tekućim modama i vrijednostima, kao što ne bi trebalo ostati zarobljen unutar okamenjenih pa čak i mrtvih kulturnih oblika naslijeđenih u prošlosti. Inkulturacija svetopisamske vizije crkvene hijerarhijske službe jest izazovna zadaća. Olake tvrdnje o hijerarhijskoj organizaciji koja nužno završava u muškoj dominaciji i patrijarhalnom upravljanju traže provjeru. Je li ta tvrdnja automatski istinita za sva vremena i u svim kulturama?

Da zaključimo. Ulozi su očito visoki kad teolozi i ostali nastoje ponovno iščitavati Sveto pismo glede pitanja koja se tiču vjernosti crkvenom ustroju. Kristova djela učinila su da Crkva postoji kao zajednica učenika po cijelom svijetu. Treba li to crkveno zajedništvo uključivati institucionalizirano hijerarhijsko vodstvo onih koji su posvećeni i "poslani" (usp. Iv 10,36)? Ili, zahtijeva li ono institucionalnu strukturu i autoritet koji je zakonito prenosiv, dok istodobno ostaje temeljno zajedništvo s troosobnim Bogom koji je iznad svih ljudskih struktura, uređenja i autoriteta?

U odgovoru na to pitanje cijeli članak bi se mogao prereći u terminima apostolskih početaka i znaku vrijednosti trostrukog zaređenog služenja i, na poseban način, episkopalne službe kakva se pojavljuje u drugom stoljeću i nastavlja sve do danas. Stoje li biskupi u odnosu prema Kristu na isti način kao što su se apostoli odnosili prema Kristu, tako da biskupi tvore vidljivi znak kontinuiteta s apostolskom vjerom u Krista i svjedočanstvom o njemu koji tvori Crkvu? Postavljanje tog pitanja pretpostavlja prihvaćanje činjenice da ono što dolazi od Krista preko apostola (u preduskrsnom i pouskrsnom vremenu) čini da Crkva bude njegovom Crkvom. Stoga to pretpostavlja da se želi biti "apostolski", tj. da se želi prenijeti vjeru, navještaj, crkveni ustroj kao i ministerijalno služenje koje proizlazi od apostola. Tako nastaje pitanje je li Crkva kao zajednica, konstituirana navještajem riječi, slavljenjem sakramenata, služenjem svijetu isto tako autentično apostolska u činjenici da njoj služi apostolska služba koju predvode biskupi? Kažem "isto tako" jer moram prihvatiti deklaraciju iz Porvooa kao i izjave drugih naših govornika koji priznaju da je život i bogoslužje cijele zajednice prvotno izraz one "vjere koja nam dolazi od apostola" (Prva euharistijska molitva) kao i izraz kontinuiteta te vjere i u toj vjeri. U tom smislu nastavljanja apostoliciteta vjere i života apostolsko nasljedništvo jedna je odlika cijele Crkve te je puno šire od samog biskupskog nasljedstva. Rekavši to, ostaje problem: da li članovi zaređene službe i nasljednici u biskupskoj službi vidljivo utjelovljuju u strukturalnim oblicima vjernost Crkve apostolskoj vjeri, svjedočenju i životu u zajedništvu? Spada li ta služba također među sredstva nužna za prenošenje i življenje iste apostolske vjere u apostolskom nasljedstvu ili kontinuitetu? Ovaj članak mogao je ispitati apostolsko

naslijeđe u jednome od njegovih glavnih obilježja i oblika, tj. u biskupskom nasljedništvu. Mjesto toga iznio sam pitanje općenitije: tj. progovorio sam o određenoj vrsti crkvenog vodstva unutar jedne hijerarhijske organizacije koja je suprotstavljena jednoj potpuno egalitarnoj zajednici.

Ova rasprava pokazuje da se ja ne slažem s tezom o potpunoj jednakosti u zajednici čiji su zagovornici Thomas Hobbes, Elisabeth Schüssler Fiorenza, Burton Mack, Sallie McFague i drugi. Ali ostajem im zahvalan što su me prisilili da istražujem probleme koji proizlaze iz nastojanja da se razjasne novozavjetni korijeni crkvenog vodstva i apostolskoga naslijeđa koji pripadaju zaređenoj službi.²⁰

(S engleskog preveli: Milka Čotić i Nikola Bižaca)

---

²⁰ Želim zahvaliti svim govornicima, organizatorima i mnogim drugim sudionicima simpozija u studenome 1995. koji su mi pripomogli pri oblikovanju konačne verzije ovoga rada. Posebno sam zahvalan Fr. Williamu Henu, OFM Cap.